

ROMA VASIYET HUKUKUNDA FALSA DEMONSTRATIO*

Hans Josef WIELING

*Çev.: Yrd.Doç.Dr. Yusuf BÜYÜKAY***

“Falsa demonstratio non nocet¹” kuralı bugünkü hukuka göre, hatanın irade beyanının geçerliliğini etkilememesi anlamına gelmektedir. Böyle durumlarda, beyan değil, gerçek irade geçerlidir. Örneğin, yöneltilmesi gerekmeyen irade beyanlarında bir beyan hatası yada bir saik hatası, eğer beyan sahibinin gerçek iradesi tespit edilebiliyorsa, önemli değildir. Yöneltilmesi gereken beyanlarda ise kabul eden kimsenin bildiği bir hata ya da kabul eden kimsenin beyan hatası da önemli değildir². Bütün bu durumlarda gerçek irade geçerlidir.

J. 2, 20, 31’de “legato falsa causa non nocet” şeklinde ifade edilen bu kural, Roma hukukunda, esaslı olarak sınırlandırılmış başka bir anlama gelmektedir. Bir defa bu kural, sadece vasiyetname ile ilgili tasarruflarla ilgilidir. Sonra, “demonstratio” kelimesi bu anlamda, önceden vasiyetnamede yeteri kadar belirlenmiş olan kişi ya da konunun üzerinde, daha sonra lüzumsuz işaretlerle yanlış olunduğu anlamına gelmektedir³. Eğer bu ek işaretler yanlış ise, vasiyetnamedeki bu kural hiç bir zarar doğurmamaktadır.

* Bu çeviri, Hans Josef Wieling’in Zeitschrift der Savigny Stiftung 87, (1970)’de yayımlanan “Falsa demonstratio, condicio pro non script, condicio pro impleta im römischen Testament” isimli makalesinin birinci bölümünü içermektedir.

** Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 “Yanlış göstermek zarar vermez”.

2 Bkz. Enneccerus-Nipperdey, BGB Allgemeiner Teil, 1959, § 166, IV.

3 Bkz. Donatuti, falsa demonstratio non nocet, Studi Perozzi (1925), p.314; Grosso, Sulla falsa demonstratio nelle disposizioni d’ultima volonta, Studi Bonfante II (1930), p. 187; Kaser, Römisches Privatrecht I, (1955), S. 210. Donatuti, p. 320 ve devamında, Iustinianus hukukunda da bu durumların *falsa demonstratio* olarak sayıldığını, bu durumda yanlış işaret edilen nesnenin değil, başka bir taraftan belirlenen nesnenin vasiyetnameye dahil olduğunu ileri sürmektedir. İleri sürülen deliller her zaman ikna edici olmayabilir. Karşı görüşte Grosso p. 210 N.60.

Gaius. D. 35, 1, 17 pr.:

“Demonstratio falsa est, veluti si ita scriptum sit: ‘servum Stichum’ quem de Titio emi ‘fundus Tusculanum’ qui mihi a Seio donatus est. nam si constat, de quo homine, de quo fundo senserit testator, ad rem non pertinet, si is quem emisse significativ, donatus esset, autquem donatum sibi esse significaverat, emerit⁴.

§ 1. Igitur et si ita servus legatus sit: ‘Stichum cocum ‘ ‘Stichum sutorem Titio lego’ licet neque cocus neque sutor sit, ad legatarium pertinebit, si de eo sensisse testatorem conveniat: nam et si en persona legatarii designanda aliquid erratum fuerit, constat autem, cui legare voluerit, perinde valet legatum ac si nullus error intervenieret⁵.

Mirasçı Tusculanum’un arazisini ya da köle Stichus’u vasiyet etmektedir. Böylece vasiyet edilen şey yeteri derecede belirlenmiştir. Ancak mirasçı buna ek olarak, “fundum Tusculanum, qui mihi a Seio donatus est, Stichum cocum” cümlesini eklemiştir. Bu sonraki tanımlama yanlış olmasına rağmen vasiyetname geçerlidir.

Gaius’un kendi kuralı yardımıyla verdiği hüküm olağanüstü bir şey ortaya koymuyor. Bu hukuki durum, kararda herhangi bir şüpheyeye yer bırakmayacak derecede açıktır. Edimin muhtevası tabi ki murisin iradesinin belirlediği vasiyet edilen şey olmalıdır. Zaten gereğinden fazla “demonstratio” önemsizdir.

Buna karşılık, Romalı hukukçuların klâsik sonrası dönemde de etraflı olarak *falsa demonstratio* ile meşgul oldukları göze çarpmaktadır (Ulþ. 24, 19; J. 2, 20, 30 sq). Burada Romalıların, Gaius’un ortaya koymadığı bir problemi ele almaları beklenebilirdi. Eğer araştırılırsa, klâsik hukukçuların iradeye göre hüküm vermedikleri, aksine vasiyetnamenin kelimelerine dayandıkları görülür⁶. Öyle ise hukuki durum kesinlikle şüpheli görünecektir. Güvenilirliği temin etmek için bazı tahminlerde bulunulması doğru değildir. Buna ilâveten O’nun zamanındaki hükümleri araştırmak suretiyle *falsa demonstratio* problemini inceleyen bir araştırma şanslıdır. Şans ise, bu problemin O’nun yazdıklarında gözlemlenebilmesidir.

İlk örnekler, Cumhuriyet devrinin sonu ve İlk İmparatorluğun başlangıcında ortaya çıkmaktadır.

⁴ Donatuti (N3), p.323 “nam si - emerit” cümlesinin interpolatio yoluyla değiştirildiğini sanmaktadır. Bununla beraber bu ispat edilemez. Karşı görüşte Grosso (N.3), p. 215 N. 60.

⁵ Donatuti, (N.3), p. 323’de “si de eo - intervenieret” cümlesinin gerçek olmadığını düşünmektedir. Karşı görüşte Grosso (N.3), p. 215 N 60.

⁶ Bunu Grosso ileri sürmektedir. (N.3), p. 200.

Iavolenus. D. 35, 1, 40, 4:

“Qui datolem fundum nullum habebat, ita legaverat: ‘fundum Cornelianum’ quem illa mihi doti dedit, ei heres dato. Labeo Ofilius Trebatius responderunt fundum nihilo minus legatum esse, quia, cum fundus Cornelianus in rerum natura sit, demonstratio falsa legatum non peremit”

Bir *pater familias* bir araziyi yanlış olarak *fundus dotalis* olarak tarif etmekte ve onu bu *falsa demonstratio* ile karısına miras bırakmak istemektedir. Ancak bu arazi *fundus Cornelianus* olarak yeterince ferdileştirilerek belirlenmiştir. Murisin mirasçıları (tahminen onun çocukları), karı için bu araziyi tartışmalı hale getirmişlerdir.

Bu durumda da esasında Gaius’un örneğinde olduğu gibi bir hukuki tartışma malzemesi bulunduğu görülür. Murisin yanılıp yanılmadığını ya da onun yanlış işareti bilerek yapıp yapmadığını tespit hususunda bu örnek önemsiz değildir. Ancak somut olayda ne birincisi ne de öteki ıspatlanabilmektedir. Fakat murisin malı nasıl kazandığını ve karısının *dos*⁷ olarak ne getirdiğini bilmesi muhtemeldir. Bir çiftlik değerli bir varlıktır ve onun kökeni hakkında mutlaka bir Roma toprak ağası bilgi verebilirdi. Trimalchio’nun köle karşılığında arazi satımlarının, kendisine altı ay içinde bildirilmesi gerektiğine dair⁸ emrnamesi büyük bir belgedir ve saygın bir *pater familias*’ın ekonomik faaliyetlerine uymamaktadır.

Murisin *falsa demonstratio*’yu hataen ya da bilerek yaptığı hususundaki ayrılma önemlidir. Çünkü, konunun tam olarak belirlenmesi asla söz konusu değildir, ancak miras bırakmanın varlığı mevcuttur. *Demonstratio*, murisin karısına miras bırakmasının saikini vermektedir. Roma’da kadına getirdiği *dos*’u miras bırakmak gelenek idi⁹. Eğer muris yalnızca hataen, araziyi *dos*’un bir parçası olarak kabul etmişse, buna göre kadının vasiyet edilen şeyi talep edebilmesi gerekmez mi? Romalı hukukçuların böyle karar vermiş olmaları muhtemel değildir.

Eğer haklı olarak murisin *falsa demonstratio*’yu bilinçli olarak yaptığı göz önüne alınırsa, o zaman hukuki durum açık değildir. Gerçi murisin iradesine göre arazi kadına geçmektedir. Fakat onun tutumu mirasçılarının bilmesini istemediği bir şeyleri gizlediğini gösteriyor. Bu durumda hukukçuların,

⁷ Dos, kadının ya da onun yerine başka birisinin evlenme dolayısıyla kocasının mülkiyetine getirdiği malların bütününe verilen isimdir. (Çevirenin notu)

⁸ Petronius, Satyricon 53.

⁹ Bkz. Woess, Das römische Erbrecht und die Erbanwärter (1911), S. 63. Mirasçılar zaten *dos*’u kadına geri vermekle yükümlüydüler ki, bu miras hakkı kadın için daha uygundur. Bkz. I. 2, 20, 15.

mirasçıları koruduğu ve kadına bırakılan mirasın geçersiz olduğuna karar verdikleri de düşünülebilir.

Roma miras hukuku kadınlara uygun değildi. Kadınlar, *uxores in manu* olmadığına göre - İmparatorluğun başlangıcına kadar olağanüstü bir durum - kocaya karşı hiç bir miras hakları yoktu. Bundan başka, *lex Voconia*, kadınların vasiyetnamede mirasçısı olarak atanmalarını da yasaklamıştı. Buna karşılık Roma örf ve adetleri kadınlara karşı tamamiyle saygılı idi¹⁰. Karı kocanın çevrelerini karşılıklı olarak düşünmeleri, özellikle kocanın kadının geleceğini sağlaması gelenek idi. Bu sosyal eğilimle murisin ailesinin menfaatleri yarışyordu ki, sık sık kadına yapılan bağışlarla aile malvarlığının büyük bir kısmı yabancı bir aileye geçiriliyordu. Kendi ailesini susturmak ve ayıplamadan kurtulmak için, Romalılar kadınlara yapılan bağışları örtme yoluna başvuruyorlardı. Malvarlığından kadına bir şey verildiğinde, durum bu şekilde ortaya konuluyordu. Muris de yukarıdaki örnekte olduğu gibi tedbir alıyordu¹¹.

Hukukçular bu tutumları biliyorlardı. Eğer böyle bir gizleme manevrası açıkça yapılmış ise, hukukçular nasıl karar vermeliydiler? Onlar, bağışlamanın kadının yararına olduğu yönündeki toplumun genel tutumu ile bağlıydılar. Onlar vasiyetnamenin yorumlanmasında “kadınların menfaati” prensibini, tam olarak *ius uxorium*'u geliştirdiler (Labeo D.32, 29 pr.). Böylece Roma hukukunda yorum kuralı olarak “*favor uxoris*” (*kadınların menfaati*)’den söz edilmeye başlanmıştır. Murisin muhtemel iradesi dikkate alındığında, eğer kadına yapılan gizli bağışlama ortaya çıkarsa, bu geçerlidir ve kasıtlı eklenen *falsa demonstratio* geçersizdir. Böyle durumların çözümü bir deyimle özetlenmektedir: “*falsa demonstratio legatum non peremit*”¹². Özetle bu kural, vasiyetnamede eğer vasiyetname kadının menfaatine ise, vasiyetnameye kasıtlı olarak konulan yanlış işaretler zarar vermemektedir.

Aşağıdaki örnekler de benzer bir durumu içermektedir:

Labeo. D.33, 4, 6, pr.:

“Cum scriptum est: ‘quae pecunia propter uxorem meam ad me venit quinquaginta’ tantundem pro ea dote heres meus dato’, quamvis quadraginta dotis fuissent, tamen quinquaginta debere Alfenus Varus Servium respondisse scribit, quia probosita summa quinquaginta adiecta sit.

§ 1. Item ei, quae dotem nullam habebat, vir sic legaverat: ‘quanta pecunia

¹⁰ Bkz. Woess (N.). S. 45 vd. Garrido, *Ius uxorium*, (1958), p. 106 s., 160 s.

¹¹ Diğer durumlar için bkz. Woess (N.8), S. 60 vd.

¹² Aynı zamanda Ulp. D 30, 75, 1; Pomp. D 34, 2, 10; 12, 20, 30.

dotis nomine' et reliqua, 'pro ea quinquaginta heres doto'. deberi ei legatum Ofilius Cascellius, item et Servii auditores rettulerunt: perinde habendum esse ac si servus alicui mortuus aut pro eo centum legata essent. quod verum est, quia his verbis non dos ipsa, sed pro dote pecunia legata videtur."

Birinci örnekte muris, 50000 Sesters'i *dos* olarak aldığı gerekçesi ile birlikte karısına vasiyet etmiştir. Muris yalnızca 40000 Sesters aldığı halde bu *demonstratio* yanlışdı. Servius, belirli bir miktar vasiyet edildiği için, vasiyetnamenin geçerli olduğuna hükmetmiştir. Vasiyetnamenin en yüksek miktarı belirlendiği için, geriye kalan *falsa demonstratio*'dur ve vasiyetnamenin geçerliliğine zarar vermemektedir.

İkinci durumda muris asla *dos* almamış olduğu halde, vasiyetname geçerlidir.

Bu metinlerde *falsa demonstratio*'nun zarar vermediği görüşünün geliştirilmesi amaçlanmıştır ki, bu kural söz konusu anlamı içermektedir: Bir vasiyetnamede kadının menfaatine zarar veriyorsa, kasıtlı olarak yapılan yanlış belirlenmeler hükümsüzdür. Ancak bu kural diğer durumlarda nereye kadar kullanılacaktır, bu durum aşağıda araştırılmalıdır. Gaius'un "yanlış ilâve tanımlama" olarak ifade ettiği ve "yanlış kurma" olarak bahsettiği bu kuralın, problemlere hemen uyması mümkün değildir. Romalı hukukçuların bir kuralın geçerliliğini başka problemlerde de farkettileri zaman, kuralın geçerliliğini sorgulamadan, örnek olarak başka durumlara da kullandıkları düşüncesini kabul etmek tamamiyle imkânsız ve gereksizdir. Hem de Gaius, *falsa demonstratio*'nun, "yanlış ilâve tanımlama" anlamına geldiği hiç bir örnek vermemektedir.

Falsa demonstratio doktrininin *ius uxorum*'a (mirasçılık hakkına) sıkıca bağlı olması gibi, aşağıdaki durumun da, Labeo ve Javolen tarafından şimdiye kadar tartışıldığı anlamına bağlı olarak ele alındığı görülmektedir.

Javolenus. D. 35, 1, 40, 3:

"Dominus servo aureos quinque legaverat: 'heres meus Sticho servo meo, quem testamento liberum esse iussi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato', nihil servo legatum esse Namusa Servium Respondisse scribit, quia dominus servo nihil debere potuisset: ego puto secundum mentem testatoris naturale magis quam civile debitum spectandum esse, et eo iure utimur".

Muris, vasiyetnamesinde köle Stichus'u özgür bırakmakta ve ona 5 altın vasiyet bırakmaktadır. Bununla vasiyetnamenin içeriği belirlenmiştir. Yalnız muris daha sonra vasiyetnamesine, bu parayı kendisinin kitap tüccarı Stichus'a borçlu olduğunu ekliyor. Muris Stichus'a bir ticari işletmeyi açıkça *peculium* olarak vermiştir ve Stichus da efendisi ile sözleşme yapmıştır. Burada efendi için bir borç doğmuştur ve efendi borçlu kalmak istememektedir. Tabi ki

burada hukuki anlamda bir (tam) borç doğmamaktadır, aksine tabii borç doğmaktadır.

Bu problemlerin çözümünde, hukukçular “*quos debeo*” nun tabii borç anlamına geldiğini düşünebilirlerdi ve bu murisin iradesine de uygundu. Bu durumda mesele hiç bir zorluk arzmemektedir.

Ya da hukukçular, “*quos debeto*” nun tam bir borç anlamına geldiği hususunda sakıncalı yorumlara başvurabilirlerdi. Çünkü ekte yanlış bir tarif mevcuttur. Vasiyetnameye konulan yanlış tarifi zarar vermeyeceği, genel kural olarak kabul edilirse, bu yoruma göre de vasiyetname geçerli olmalıdır.

Servius -Labeo da bu görüşe katılmaktadır- yanlış bir tanımlama bulunduğuna karar veriyor: “*quia dominus servo nihil debere potuisset*”. Ancak O, D. 33, 4, 6, pr. 1’de “*falsa demonstratio non peremit legatum*” kuralına karar verdiği halde, burada vasiyetnamenin geçersizliğinden bahsetmektedir. Buna göre, burada *falsa demonstratio* vasiyetnameye zarar vermektedir¹³.

Bu durum “*falsa demonstratio non peremit legatum*” genel kuralının oluşmadığını göstermektedir. Bu kuralın genel olarak kaleme alınmasına aldanmamak gerekir. Hiç bir surette bütün yanlış tanımlamalar zararsız görülmemelidir. Bu kural kadının yararına kullandığı halde hiç bir surette özgür bırakılan bir kölenin yararına kullanılmamıştır. Bu kural, *ius uxorium*’un bir parçası idi.

Bu durum, hukukçuların vasiyetnamelerin yorumunda kullandıkları çok ilginç bir metottur. İzah edildiği gibi, Servius, murisin iradesine göre değil, aksine karar vermiştir. O, bu kuralı genelleştirmek sureti ile ondan yararlanmamıştır, aksine diğerini tercih etmiştir. O, “*quos debeo*” kelimelerini, tam bir borçla ilişkilendirmek sureti ile, özgür bırakılan kölelerden, özgür bırakılma tasarrufunu geri almaya bir vesile olarak kabul ediyor. Burada, murisin önemsiz olmayan kelimelerle açıkladığı iradesinin, kötüniyetli olarak yanlış anlaşıldığı kesindir. Bunun arkasında, insanların - kölelerde olduğu gibi - aşağı bir sosyal sınıfa itilmeleri için, bunun bir sebep olmadığı yönündeki genel görüş gizlenmektedir¹⁴. Aile malvarlığını elde etme hususunda mirasçılarının endişeleri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Proc. D 31, 47; Pomp. D 30, 26, 2. Böyle bir imkânın, hukukçuların mirasçılarının endişelerini azalttıklarını göstermektedir. *Favor uxoris*’de görüldüğü gibi, arka

¹³ Grosso

¹⁴ Bkz. Watson, Moralitiy, slavery and the jurist in the later roman republic, Tulane Law Review, Vol. 42, p. 295, 302; Hofmann, Kritische Studien im römischen Recht (1885), S. 161.

plâna itilen bir takım menfaatler bu kurala ters düşebilir. Vasiyetnamenin mirasçılarının yararına olarak hükümsüz sayılabilmesi için, yanlış tanımlamada dayanak noktası bulunmasına rağmen, kadının yardımına koşma eğilimi, *favor heredis*'i (mirasçılarının menfaatlerini) geri plâna itmektedir. Vasiyetnamede özgür bırakılan kimselerin menfaatleri, hukukçuları mirasçılarının menfaatlerini geri plâna itmelerine sevketmiyor. Burada vasiyetnamenin geçersiz olduğu benimsenmektedir. İlk olarak Javolen murisin iradesini kesin bir yorum kriteri olarak göstermek sureti ile bu kararı düzeltmektedir: "*quos debeo*" ile *naturale debitum* kastedilmek istenmiştir.

"*Falsa demonstratio non peremit legatum*" kuralı ilk olarak, gerçi bilinçli olarak yanlış yapılan göstermelerde, yalnızca kadının yararına kullanılmıştır. Gaius'un D 35, 1, 17 pr. 1'de ifade ettiği basit durumlarda kullanılmamıştır.

Sonraki zamanlarda bu kuralın esas kullanım alanını, kadınlara yapılan gizli bağışlama durumları oluşturmaktadır: C. 6, 44, 3 pr.1 (Aleander) ve Celsus D 31, 21'de hiç verilmemiş olmasına ya da daha önceden geri verilmiş olmasına rağmen, *dos*'un geri (kadına) vasiyet edilmesinden bahsedilmektedir. *Dos*'a ait olan *Titianus*'un arazisinin vasiyet edilmesi Ulp. D 33, 4, 1, 8'de söz konusudur. Pomponius'un örneğinde (D 34, 2, 10) muris kadına, kadının daha önceden kendisine doğum gününde kullanması için verdiği söylediği bir elbiseyi vasiyet etmektedir. Julianus Ulp. D 30, 75, 1'de kadının, söz konusu borcun ödenmesi için vasiyet edilen bedelin ödenmesini talep edebileceğine karar vermiştir. Antonius Pius, Paulus D 34, 3, 25'de aynı şekilde karar vermiştir. Scaevola D 34, 2, 18'de muris, daha önceden karısına ait olan eşyaların ona iadesini emretmektedir. Modestinus D 31, 34, 3'de muris, karısının kendisinden mülkiyet olarak bir şey almamış olmasının gerçeğe aykırı olduğunu bildiği halde, mirasçılarının bu hususta karısını rahatsız etmemelerini emretmektedir. Bütün bu durumlarda vasiyetnamenin kadının yararına olarak geçerli olduğu belirtilmiş ve murisin iradesi, vasiyetnameye kasıtlı olarak yanlış tanımlama koymasına rağmen yerine getirilmiştir.

Bunun yanında klâsik sonrası dönemde hiç bir örnek, Gaius'un ifade ettiği gibi, *falsa demonstratio* kuralı ile bağlantılı olarak ortaya konmamıştır. Klâsik sonrası dönemde "*demonstratio*", ek bir niteleme anlamına gelmiyordu. Ek olarak yapılan yanlış niteleme durumları, bu kural anılmaksızın, hem de -mantıklı olarak- aynı anlamda karara bağlanmıştır. J. D 34, 5, 28'de örneğin köleler meslekleri yanlış gösterilmek sureti ile vasiyet edilmiştir. Burada murisin vasiyet etmek istediği köle borçlanılmıştır. Scaevola D 32, 35, 1.2'de belirli gayrimenkuller, konumları yanlış gösterilmek sureti ile çiftlik olarak vasiyet edilmiştir. Scaevola D 32, 102, 1'de muris karıştırdığı iki tabağı hatalı olarak işaretlemiştir.

Böylece, ilk olarak Gaius'un -klâsik sonrası dönemde ise yalnızca bir yerde- yanlış niteleme olarak kullandığı *falsa demonstratio* kuralını benimseyebiliriz. Bu kural, tabii ki böyle yanlış niteleme durumlarına uymaktadır. Gaius da şüphesiz *demonstratio*'nun asıl olarak bir tanımlamayı kastettiğini kavramamıştı. Bu durumlarda O, bu kuralı *falsa causa* olarak ifade etmişti:

Gaius D. 35, 1, 17, 2:

“Quod autem iuris est in falsa demonstratione, hoc vel magis est in falsa causa, veluti ita ‘Titio fundum do, quia negotia mea curavit’ item ‘fundum Titius filius meus praecipito, quia frater eius ipse ex arca tot aureos sumpsit’: licet enim frater huius pecuniam ex arca non sumpsit, utile legatum est.

§ 3. At si condicionaliter concepta sit causa, veluti hoc modo: ‘Titio, si negotia mea curavit, fundum do’: ‘Titius filius meus, si frater eius centum ex arca sumpsit, fundum praecipito’, ita utile erit legatum, si et ille negotia curavit et huius frater centum ex arca sumpsit”.

Falsa demonstratio gibi, *falsa causa* da zarar vermemektedir¹⁵. Vasiyetnamelerde kadınların yararına geliştirilmiş, *falsa demonstratio*'dan daha eski kurallar söz konusu olduğu için Gaius bu şekilde karar vermek zorundaydı. Gaius'un verdiği örneğe dikkat edilirse, *falsa causa*'nın zarar vermeyeceği yönündeki kararı çok şüphelidir. Eğer bağışlanan kimse, murisin ticari işlerini yürütmediği halde bu, yalnızca ticari işletmenin yürütülmesinden dolayı bir ödül olarak düşünülmüşse, vasiyetnamenin geçerli olması gerekmez mi? Buna karşılık, hukukçuların genellikle murisin iradesine aykırı olan vasiyetnameleri geçersiz saymaları söz konusudur¹⁶. Böylece örneğin, muris hataen, vasiyet edilen şeyin kendisine ait olduğuna inanmışsa, böyle bir bağışlamanın geçersizliği kabul edilebilir. Çünkü bu, murisin, temin edilmesi gereken bir şeyi vasiyet ederek mirasçılarını üzmemeyeceği zannından kaynaklanmaktadır. Bkz. Scaevola D. 33, 2, 36, 1: “*videri Stichum...*

¹⁵ Bkz. Ulp. 24, 19; I 2, 20, 30.

¹⁶ Buna karşılık “*falsa causa non nocet*” kuralının geçerliliği dolayısıyla Roma hukukunda genel bir prensip olarak kabul edilmiştir. Bkz. Grosso (N. 3), p. 191, 211; Schulz, Der Irrtum im Beweggrund bei der testamentarischen Verfügung, Gedachtnisschrift Seckel (1927). S. 106, 128'de Klâsik hukukçuların esas olarak saik hatasını dikkate almadıklarını ileri sürmektedir. O bunu “*falsa causa non nocet*” kuralının genel olarak geçerli olmasına bağlamaktadır. Bütün araştırma bu kuralın birer istisna listesini oluşturmaktadır. Schulz, “İstisnaları” bir araya getirmiş ve gruplandırmıştır. Schulz'un kendi görüşüne kaynaklardan bir delil gösterememesi göze çarpmaktadır. Eğer olsaydı o bunu bulurdu. (Ulp. D 37, 10, 1, 8,'i S. 102'de göstermektedir ki bunun ispat gücü şüphelidir). Romalıların saik hatasını dikkate almadıkları iddiası yerine, bunun karşısındaki kural ileri sürülebilirdi. Daha doğrusu, Romalıların ne birinci kuralı ne de diğerini tespit etmemeleri de mümkündür.

potius quod habere se credet quam quod onerare heredes vellet, legasse". Bu hüküm murisin somut iradesine bağımlı olmalıdır. Aynı şekilde Pomp. D. 32, 85.

Şimdiye kadar bu kuralın yalnızca bir bağışlamanın bilerek yanlış tanımlanması durumunda kadının yararına kullanıldığı ve başka sınırlamaların kabul edilmediği düşünülürse, bu durumdan, Gaius'un bu kuralı bilmeden genel kural olarak kabul ettiği sonucu çıkmaktadır.

Tasarrufun bir şartı olarak eklenen *falsa causa* Gaius'un görüşüne göre zarar vermektedir § 3¹⁷. Bu kendiliğinden anlaşılabilir. Gaius'un burada iddia ettiği gibi, gerçekten, bağışlamanın geçerliliği onun förmüle edilmiş biçimine bağlı olması gerekmez mi? Şart olarak ifade edilmemiş olan saikin, muris için *condicio sine qua non* ifade etmesi de mümkündür. Akli başında bir değerlendirmede § 2 ve § 3'deki örnekler aynı şekilde karara bağlanır. Doğru düşünce § 3'de bulunmaktadır ki, muris için saik olan bir durumun, tasarrufun bir şartı olması mümkündür. Bu düşünce burada yetersiz bir şekilde ifade edilmiştir.

Africanus D. 28, 2, 14, 2:

"Si quis ita scripserit: 'ille, quem scio ex me natum non esse, exheres esto', hanc exheredationem ita nullius momenti esse ait, si probetur ex eo natus: non enim videri quasi filium exheredatum esse, cum elogium pater, cum filium exheredaret, proposuisset et adiecisset propter eam causam exheredare, probaturque patrem circa causam exheredationes errare"¹⁸.

Muris meczup kişinin kendi oğlu olmadığına inanmaktadır ve onu bu sebeple mirastan iskat etmiştir. Ancak bu yanlıştır ve bir *falsa causa* bulunmaktadır. Julianus, bu tasarrufun hükümsüz olduğuna karar vermiştir. Çocuğun en azından kanuni mirasçı olması için, vasiyetname geçersizdir. Iulianus, asla Gaius tarafından ileri sürülen, her *falsa causa*'nın önemsiz olduğu kuralına riayet etmiyor. Benzer şekilde ortaya koyulan bir problemi Ulpianus D. 28, 5, 49, 3'de aynı şekilde karara bağlamıştır.

Klâsik sonrası zamanda ise, "*demonstratio*" kelimesinin kullanımı, Gaius'un yaptığı gibi, ek olarak yapılan tanımlamayı belirtmektedir. Eğer isim

¹⁷ Aynı şekilde I 2, 20, 31.

¹⁸ Beseler, Beitrage, 3, S. 50, Aynı şekilde Lenel, Africans Quaestiones, SZ 51, 12 ve Schulz (N. 17), S. 107 "*cum elogium-errare*"yi gerçek dışı kabul etmektedirler. Gerçi bu ispat edilemez. Schulz, mirastan iskatın yanlış saikten dolayı hükümsüz olmadığını, çünkü mirastan iskatla "*filius*" kelimesinin bulunmadığını düşünmektedir. O, bu sonucu içermeyen metinleri, özellikle Ulp. D. 28, 2, 3 pr. göstermekte ve onların interpolatio'ya uğradığını açıklamaktadır. Bu inandırıcı değildir.

olanak belirtilen bir kimseye yanlış baba ya da yanlış bir baba memleketi yazılırsa bu zarar vermemektedir, Marcian D. 28, 5, 49, 3¹⁹. Eğer bir vasiyet borcu yenileme sureti ile değiştirilmiş ise, ancak hâlâ vasiyet borcu olarak belirtiliyor, bu geçerli bir vasiyettir, Pap. D. 31, 76, 3²⁰. Aşağıdaki metinler bu kuralın, Gaius'un verdiği örneklerde de tahmin edilebileceği gibi, yalnızca vasiyetname ile ilişkili olmadığını göstermektedir: Marcian, D. 35, 1, 33 pr.'da *falsa demonstratio*'nun ne kendisine mal bağışlanan üçüncü kişiye, ne kendisine muayyen bir mal vasiyet edilen kimseye ne de kanuni mirasçılara zarar vermediğini vurguluyor²¹. Marcian D. 28, 5, 49, 3; Paulus D 28, 5, 59, 1 ve Gordian C 6, 23, 5 mirasçılarla ilgilidir.

Falsa causa'nın sözümlerine ona zarar vermediği, başka hukuk kitaplarında da ileri sürülmektedir: Ulp. 24, 19 ve J 2, 20, 31. Bunun yanında Papinianus'un metni enteresandır.

Papinianus D 35, 1, 72, 6:

“Falsam causam legato non obesse verius est, quia ratio legandi legato non cohaeret: sed plerumque doli exceptio locum habebit, si probetur alias legaturus non fuisse”

Papinianus, bu kuralın sınırlandırıldığını belirtmektedir: Eğer muris yanlış bir şekilde başka bir şeyi emretmişse, *falsa causa* zarar verir. Bu şu anlama gelmektedir: Eğer tasarrufun sebebine ilişkin değilse *falsa causa* zarar vermez. Ancak kural olarak *falsa causa* tasarrufun sebebini oluşturmaktadır -aksi takdirde muris, sebebi açıkça metne dahil etmezdi- ve bu cümle ile kural tersine dönmektedir: Normalde tasarrufun sebebinin yanlış gösterilmesi zarar verir. Tabi ki yazarlar, genel geçerliliği kabul edilen “*falsa causa non nocet*” kuralının son cümlesinin interpolatio değişikliğine uğradığını açıklamak zorundadırlar²². Ancak böyle bir ön yargı inandırıcı olamaz.

Ulpianus D. 30, 75, 2'de uygulamadaki durumu daha açık ifade etmektedir: *Inter falsam demonstrationem et falsam condicionem sive causam nullum interest*. Bu, *falsa causa* vasiyetnameyi hükümsüz yapar demektir²³.

¹⁹ Gordian C 6, 23, 4 ve C 6, 24, 5, bu kurala dayanmadan benzer bir durum içermektedir.

²⁰ Aynı şekilde Diocletianus ve Maximianus C 4, 2, 6 pr.

²¹ Bu bağlamda *falsa demonstratio* daha çok muayyen mal vasiyetlerinde kullanılmaktadır ki, muayyen mal vasiyetinde lehtar ve vasiyet edilen şey yanlış tanımlanmaktadır. Mirasçı nasbında ise, *falsa demonstratio* yalnızca mirasçının şahsında olabilir. Grosso, (N. 3), p. 201 N. 40.

²² Grosso (N. 3), p 212 N. 57; Schulz (N. 17), S. 111; Aksi görüşte, Beseler SZ. 47, 274.

²³ Burada § 1 ve 2'de araştırılan örnekleri mukayese ediniz: 1. Muris ‘*decem, quae Titio debeo*’ şeklinde vasiyette bulunmuştur. Ek cümle akıcıdır ve bir *falsa demonstratio*

Son olarak Roma uygulamasından *falsa causa*'ya dair bir örnek daha ortaya konulmuştur:

Modestinus D. 31, 34 pr.:

“... ‘a te autem, Maevia filia carrisima, peto, ut Stichum servum tuum manumittas, cum in ministerio tuo tot capita servorum tibi his codicillis ligavero’ nec legavit. ...Modestinus respondit ex verbis consultationi insertis Maeviam neque legati fideicommissi petitionem habere neque libertatem servo suo dare compelli...”

Mirasçı Maevia'ya köle Stichus'un özgür bırakılması borcunu yükleyen vasiyetnamenin sebepleri gerçeğe aykırıdır. Muris (kadın), öngördüğü gibi, mirasçısına köleleri vasiyet etmeyi unutmamıştır. Murisin mirasçısı Maevia'yı köleleri özgür bırakmaya mecbur bırakmak istemesi kabul edilemez. Eğer o yerine koymaya başka köleleri yoksa, Modestinus, özgür bırakırma vasiyetinin geçersiz olduğunu söylemektedir²⁴. Bu *falsa causa* zarar vermektedir.

Paulus D. 28, 5, 93;

“Pactumeius Androsthene Pactumeiam Magnam filiam Pactumeii Magni ex asse heredem instituerat, eique patrem eius substituerat. Pactumeio Magno acciso et rumore perlato, quasi filia quoque eius mortua, mutavit testamentum Noviumque Rufum heredem instituit hac praefatione ‘quia heredes’ quos volui habere, mihi contingere non potui, Novius Rufus heres esto’. Pactumeia Magna supplicavit imperatores nostros et cognitione suscepta, licet modus institutioni continetur, quia falsus non solet obesse, tamen ex voluntate testantis putavit imperator ei subveniendum. igitur pronuntiavit hereditatem ad Magnam pertinere, sed legata ex posteriore testamento eam praestare debere, proinde atqui si in posterioribus tabulis ipsa fuisset heres scripta”

Pactumeius Magnus Commodus'un çocuklarına bir miktar teberruda bulunmuştur. P Androsthene'in Novius Rufus'u mirasçı nasbetmiş olması

bulunmaktadır. Eğer muris Titius'a borçlu değilse, bu muayyen mal vasiyetine zarar vermez. Bkz. Paulus D 34, 3, 25 ve Ulp. 30, 75, 1. 2. Muris ‘*decem quae mihi Titius debet*’ şeklinde vasiyet ediyor. Burada vasiyet, eğer borç mevcut değilse geçersizdir. Çünkü Ulpianus'a göre, muris, yalnızca borçlu olduğu miktarda vasiyette bulunmak isterdi. Eğer borç mevcut değilse, Ulpianus'a göre, bir *falsa causa* vardır ve bu muayyen mal vasiyetini geçersiz yapmaktadır. Şüphe halinde murisin yalnızca mal varlığında bulunan şeylerle ilgili tasarrufla bulunacağı fikri de ortaya konulabilir. Grosso (N. 3), p. 206 N. 47' bu çetni, ‘*falsa causa non nocet*’ kuralına aykırı olmasından dolayı, gerçek dışı olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde, Schulz (N. 17), S. 111, N.1.

²⁴ Benzer bir durum, Scaevola D 32, 39, 2'de bulunmaktadır. Burada vasiyetnamenin sebebi hiç açıklanmamıştır. Scaevola vasiyetnamenin geçersizliğine karar vermiştir.

yanlıştır. Severus ve Caracalla, mirasın nasbedilen mirasçının hissesine değil, Pactumeia Magna'ya düştüğüne hükmetmişlerdir. Burada da *falsa causa* zarar vermektedir.

Bir kimse kendi sözde oğlunu böyle bir mirasa dahil eder ve ancak onun oğlunun yerine geçer biri olduğu ortaya çıkarsa, bu murisçi nasbı geçersizdir. Muris bu gerçeği bilseydi, adı geçen kimseyi mirasçı olarak atamayazdı.

Hermogenianus D. 49, 14, 46 pr.:

“Aufertur ei quasi indigno successio, qui, cum heres institutus esset ut filius, post mortem eius, qui pater dicebatur, suppositus declaratus est²⁵”.

Severus, Caracalla ve Gordian C 6, 24, 4 ve Valerian ve Gallienus C 6, 23, 5'de aynı şekilde karar vermişlerdir.

Diocletianus C. 6, 24, 7:

“Nec apud peregrinos fratrem sibi quisquam per adoptionem facere poterat. cum igitur, quod patrem tuum voluisse facere dicis, irritum sit, portionem hereditas, quam is, adversus quem supplicas, velut adoptatus frater heres institutus tenet, restitui tibi praeses provinciae curae habebit”.

Bu kararın örnek olarak önceki örneklerle benzediği görülmektedir. Çünkü muris atadığı mirasçısına, hukuken kendi kardeşi olsun ya da olmasın, her halükârda mirasın bir kısmını bağışlamak istiyor. Çünkü muris ile nasbedilen mirasçı arasında *fraterna caritas* vardır. Burada yanlış tanımlama zarar veremez.. Paul D 28, 5, 59, 1; Marcian 35, 1, 33 pr.

Kararda murisin iradesinin yanlış değerlendirildiğini söylemek doğru olmaz. “*Frater*” tanımlamasının bahane olarak kullanılmasına Kaiser'in bilinçli olarak önem vermemesi daha muhtemeldir. Burada tahminen aile mirasçılarını, özellikle erkek çocukları, yabancı mirasçılara karşı mümkün olduğu kadar koruma tarihi düşüncesi galip gelmiştir²⁶. Scaevola D 28, 2, 19'daki, erkek çocuğun kız çocuğunun yararına olarak mirastan ıskat edildiği bir meselede “*Exheredationes non essent adiuvandae*” kararını vermiştir. Bu kural büyük ölçüde yabancılara karşı geçerlidir. Ve bu kuralın kullanılması ile bu karar izah edilmektedir.

Sonuç olarak şu tespit yapılabilir: “*falsa demonstratio*” kural olarak yanlış sebep anlamına gelmektedir. İlk olarak bu kural, 'ek yanlış tanımlama anlamını kazanmıştır. Bu anlam klâsik sonrası dönemde genelleştirilmiştir ve yanlış sebep *falsa causa* olarak tanımlanmıştır.

²⁵ Miras hazineye kalmış, beklendiği gibi, kanuni mirasçıya ulaşmamıştır.

²⁶ Bkz. Woess (N. 8), S. 172 vd.; C. 6 24, 7 ve Volterra BIDR 41, 289.

“*Falsa demonstratio non nocet*” kuralı vasiyetnamelerde kadının yararına olarak geliştirilmiştir. Bu kural şu anlamda idi: Bir vasiyetnamede kadının yararına, bilinçli olarak gösterilen yanlış sebep zarar vermez. Gaius bu kuralı, kuralın kelimelerinden anlaşılmayan söz konusu sınırlamalar olmaksızın, genel kural olarak kabul etmiştir. Bu genelleme Roma hukukçularının uygulamalarına uymamaktadır, aksine kuralın gerçek anlamını tanımayan Gaius’un bir hatasına dayanmaktadır. Gaius’un açıklamalarından, Romalı hukukçuların saik hatasını genel olarak önemsiz kabul ettikleri sonucu çıkarılamaz²⁷. Romalı hukukçuların vasiyetname hukukunda saik hatasını dikkate almadıklarını gösteren hiç bir metin yoktur²⁸. “*Falsa causa* (eski anlamda : *demonstratio*) *non nocet*” kuralı bütün Roma hukukunda sadece, vasiyetnameye kadının yararına olarak **bilinçli** olarak sokulan yanlış sebep gösterme durumlarında kullanılmıştır. Gaius D 35, 1, 17, 2; Ulp 24, 19 ve J 2, 20, 31’deki örnekler bir yana bırakıldığında, hiç bir hataen yanlış sebep göstermede uygulanmamıştır. *Falsa causa*’ya ilişkin olarak, hata ve bilinçli olarak yanlış sebep gösterme²⁹ arasında fark bulunmadığı görüşü, kuralın anlamını yanlış olarak değerlendirmektedir.

“*Falsa causa non nocet*” kuralı, bir saik hatasının önemsiz olduğunu ifade etmemektedir. Bilinçli olarak yanlış gösterilen sebebin zarar vermeyeceği kuralı, genelleştirilemez. Roma hukuku üzerine bina edilen bütün hukuk sistemleri, eğer *falsa causa* hataya dayanıyorsa, bunun vasiyetnameye zarar verdiğini kabul edebilirler³⁰. Bütün Glassotarlar, *falsa causa non nocet* kuralını reddetmektedirler. Çünkü uygulamanın gerekleri ve hakkaniyet açıkça başka bir çözümü gerektirmektedir. Bunu yalnızca Romalılar mı yanlış değerlendirmişlerdir?

27 Örneğin, Schulz (N. 17), S. 110 vd.

28 Bkz. o. N.17

29 Schulz (N. 17), S. 110.

30 Schulz (N. 17), S. 130 vd.

Baskı: Sözkeseu Matbaacılık Tic. Ltd. Őti. – ANKARA

Tel: (312) 395 21 10 – 395 59 07

Fax: (312) 395 61 07